

# НЕВЕН

\*\*\*\*\*

# NEVEN

КУЛТУРА  
КЊИЖЕВНОСТ  
УМЕТНОСТ

\*  
ПРИЛОГ  
СРПСКИХ НАРОДНИХ  
НОВИНА  
У САРАДЊИ  
СА ЗАДУЖБИНОМ  
ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

\*  
БУДИМПЕШТА,  
ДЕЦЕМБАР 2004

ХРЕСТОМАТИЈА ИЛУСТРАЦИЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ  
НА СРПСКОМ И ХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ У МАЂАРСКОЈ

Gde  
nestaje  
glas?

Ана Стојановић  
Петар Милошевић  
Милан Степановић  
Драгомир Дујмов  
Јоланка Тишлер  
Марко Дekiћ  
Ладислав Гујаш  
Милан Рус



## НА ДРУГОЈ ОБАЛИ

Pre dvadeset godina, 1984, objavljene su dve antologije srpske i hrvatske književnosti u Mađarskoj. Ovaj broj Nevena posvećujemo tom jubileju.

## САДРЖАЈ:

О раду Задужбине  
Јакова Игњатовића

Нова славистичка едиција  
у Будимпешти

Petar Milošević  
МЕМОАРСКИ ЕСЕЈ  
О АНТОЛОГИЈСКИМ ГОДИНАМА  
И НАМА У НЈИМА

IN MEMORIAM:  
Đuso Šimara Pužarov,  
Stipan Blažetin, Стојан Вујичић

Предраг Степановић  
ИЗГУБЉЕНИ ГРОБ

РОЕЗИЈА:  
Мiјо Карагић, Драгомир Дујмов,  
Јоланка Тишлер, Марко Дekiћ,  
Ladislav Gujaš, Милан Рус

НА УГЛУ ВИНАВЕРОВЕ  
И КАРИНТИЈЕВЕ

Димитрије Е. Стефановић  
ИЗ РИЗНИЦЕ СТАРИХ  
ЦРКВЕНИХ РУКОПИСА

Pitam Marka Dekića  
ŠTA ZNAČI BITI DOAJEN  
NAŠE KNJIŽEVNOSTI



НЕВЕН/NEVEN 1982–1988. Председник  
уређивачког одбора Стојан Вујичић  
(Помаз, 15. мај 1933 –  
Рим, 11. фебруар 2002).  
НОВА СЕРИЈА од маја 2003.

Уредништво:  
Петар Милошевић (главни уредник),  
Милан Степанов,  
Предраг Степановић.



Материјална средства за објављивање  
овог броја Невена обезбедиле су  
Српске самоуправе  
III и V кварта Будимпеште.

## О РАДУ И ПЛАНОВИМА ЗАДУЖБИНЕ ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

Као што је читаоцима Невена вероватно добро познато, горе наведена српска установа у Мађарској основана је на иницијативу покојног Стојана Вујичића 5. јула 1989. године (на дан 100. годишњице смрти Јакова Игњатовића). Потписници оснивачког писма су били: Стојан Вујичић, Радомир Ласић, Предраг Степановић, Петар Милошевић и Олга Обреновић. Према оснивачком документу најважнији циљеви задужбине су: сачување и упознавање многовековне српске културне баштине, потпомагање данашње српске књижевности, уметности и друге научне делатности, помоћу приредаба, књижевних састанака и издавачке делатности, развијање сарадње са књижевницима матичне земље, упознавање мађарске јавности са српском културом и са српско-мађарским културним везама. И са још ширег хоризонта, како је Стојан Вујичић рекао у свом говору поводом додељивања медаље Јакова Игњатовића Добрици Ћосићу: „Просторни распон српске писане речи и културе је превелик. Протезао се од Хиландара до Будима и Сентандреје... Заснивајући Задужбину Јакова Игњатовића у Мађарској, помислили смо да овај распон савладамо, и у његовој временској димензији, и у духовном континуитету...”

Још исте године основан је кураториј задужбине и за председника изабран је Стојан Вујичић. Међу првим делатностима задужбине може се поменути учешће и говор председника на свечаностима у Новом Саду поводом годишњице смрти Јакова Игњатовића и објављивање првих добитника медаље Јакова Игњатовића (медаља се додељује сваке године на дан рођења – 8. децембра – сентандрејског књижевника). Захваљујући, у првом реду, неуморном и угледном председнику, рад задужбине се проширио а сама задужбина је постала опште позната, угледна установа и у Мађарској и у Југославији. Споменуо бих да се међу добит-

ницима медаље Јакова Игњатовића (дело академског вајара Небојше Митрића) међу осталим налазе Добрица Ћосић, Вук Драшковић, Дејан Медаковић, Васко Попа, Алекса Ивић и многи познати књижевници из Мађарске и Југославије (Србије).

Задужбина је учествовала у безброј књижевних приредаба, у организацији састанака, у прославама поводом 300. годишњице Велике сеобе, у издавању Невена и многих књига. Задужбина је организовала поред осталог академију поводом стогодишњице рођења Милоша Црњанског, на којој је говорио председник Републике Мађарске, посету Мађарској Вука Драшковића, престолонаследника Александра Карађорђевића. Проширена је сарадња са Удружењем мађарских писаца, ПЕН-клубом и многим другим организацијама и личностима.

После смрти председника на иницијативу оснивача састао се кураториј задужбине и једногласно решио да настави рад задужбине у духу оснивачког документа и идеја првог председника и оснивача, Стојана Вујичића. Иако су искрсле многе административне тешкоће у вези са радом задужбине (не треба их овде поново навести пошто су о њима читаоци Српских народних новина били обавештени из мојег писма послатог редакцији, Р. Л), оне су решене и рад задужбине се без препрека наставља.

Ваља, међутим, навести да је проширен кураториј задужбине (нови председник кураторија је Драгомир Дујмов, а нови чланови су Радојка Горјанац, Коста Вуковић, Димитрије Стефановић и Ђорђе Шибалин). За председника одбора за додељивање награда задужбине изабран је др Предраг Степановић. Допуњен је статут задужбине и добијено је ново седиште задужбине у просторијама Српског демократског савеза у улици Нађмезе.

После решења правних и административних задатака, средили смо, уз помоћ Радојке

Горјанац, материјале добивене од удовице бившег председника. Већ у јесен 2002. године оснивачи су сазвали чланове кураторија и друге представнике нашег културног живота који су и раније учествовали у раду задужбине. На предлог Петра Милошевића решено је да се обнови Невен (као прилог Српских народних новина), чији је претходни број објављен уз материјалну помоћ Српске самоуправе V кварта Будимпеште, а одлучено је да се објави и једна брошура о српско-мађарским културним везама (у сарадњи са Српском самоуправом III кварта Будимпеште). Ови издавачки планови су остварени, појавио се нови број Невена (главни уредник Петар Милошевић) и брошура у редакцији Корнела Новачека-Војнића и Николе Ласића. Помоћу Српске самоуправе Петог кварта Будимпеште почеле су припреме стављања спомен-плоче Стојана Вујичића у улици Ваџи и организовања књижевне вечери „Ритуал поезије Стојана Вујичића” (саставили и извели Петар Милошевић и Милан Рус). Организован је Одбор за додељивање награде Јакова Игњатовића под председништвом Предрага Степановића.

Октобра 2002. године одржана је споменута спомен-приредба посвећена поезији Стојана Вујичића, у организацији Задужбине и месне самоуправе, учествовањем ансамбла Вујичић и Српског позоришта, постављена је спомен-плоча Стојану Вујичићу. Додељене су медаље Јакова Игњатовића и свечано предате Предрагу Чудићу (Србија) и Драгомиру Дујмову у јуну ове године. Створени су услови за издавање новог броја Невена. Планирамо проширење књижевних приредби, сарадње са српским и мађарским писцима и Матицом српском да бисмо допринели развоју српске културе у Мађарској.

Др Радомир Ласић  
Драгомир Дујмов

## НА УНИВЕРЗИТЕТУ ЛОРАНД ЕТВЕШ: НОВА СЛАВИСТИЧКА ЕДИЦИЈА У БУДИМПЕШТИ

На Славистичкој катедри Филолошког факултета Универзитета Лоранд Етвеш у Будимпешти ове године је покренута нова едиција научних издања из области славистике: Opera Slavica Budapestinensia, с литерарним и лингвистичким огранком. Замишљена као серија књига, едиција пружа могућност за објављивање радова домаћих слависта, пре свега професора катедре која је издавач, али и других истраживача у Мађарској и иностранству који се баве славистичким темама везаним за наше поднебље. Оснивач и уредник едиције је Стјепан Лукач, шеф Катедре за словенску филологију.

Ове године су изашле прве четири књиге, две из области лингвистике, две из књижевности (а у припреми је и пета: зборник радова о речницима словенских језика).

Академик Иштван Њомаркаи, донедавнашњи шеф Славистичке катедре и директор Славистичког и балтичког института, под насловом *Nyelveink múltja és jelene* (Прошлост и садашњост наших језика) објавио је своје изабране лингвистичке студије. У избор је унео оне своје радове у којима се бави питањима узајамности између мађарског и хрватског (и српско-

хрватског) језика и студије из области социалингвистике.

Доцент Славистичке катедре др Марија Жилакова је под насловом *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku* објавила своје изабране студије о питањима језика Словака у Мађарској и радове о рефлектовању тог језика у књижевним делима, на пример романима савременог мађарског писца Пала Заваде.

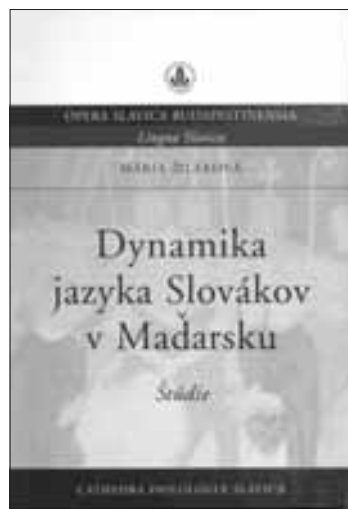
Доцент Славистичке катедре др Стјепан Лукач је под насловом *Térközők – Horvát-magyar irodalomtörténeti tanulmányok* (Међу-

простори – Хрватско-мађарске књижевноисторијске студије) објавио своје изабране радове о везама, контактима и паралелизмима између хрватске и мађарске књижевности, у дијапазону од микрофилологије до компаратистичке типологије.

Доцент др Петар Милошевић је под насловом *Az emberiségkölteménytől a trükkregényig – Irodalmi tanulmányok* (Од поеме о човечанству до трик-романа – Књижевне студије) објавио своје изабране радове из области српске, хрватске и мађарске књижевности 19. и 20. века, компаратистичке студије, есеје и приказе књига српских и хрватских писаца у мађарском преводу и научних дела мађарских слависта.

Књиге се могу набавити на Славистичкој катедри Филолошког факултета (Budapest, Múzeum körút 4/D).

(степановић)



PETAR MILOŠEVIĆ

# Memoarski esej o antologijskim godinama i nama u njima

## Dvadeset godina od objavljivanja antologija „Na drugoj obali” i „Gde nestaje glas?”

1.

Sećam se kako me je svojevremeno iznenadila prva samostalna pesnička zbirka – i uopšte knjiga – naše („naše”, to jest „južnoslovenske”) književnosti u Mađarskoj, zbirka Josipa Gujaša Džuretina *Povratak u Podravinu* (1977); prelistavao sam je i čitao: nema sumnje, to je štamparski i tipografski prava knjiga, a i pesme su prave pesme, pa ipak: nisam znao gde se ta knjiga nalazi (osim što u mojim rukama), gde se smešta kao književna pojava, kuda pripada i šta joj je kontekst. (Kao da se kod nas u Kalazu u nečijoj štali – u Kalazu kažemo „štalog” – rodio slon. Gde su ostali kalaški slonovi, gde slonušari, gde slonski valovi...?)

Ne sećam se kako mi je palo na pamet da napišem prikaz (kritiku). Istina, upravo sam bio diplomirao (1976) na peštanskom filološkom fakultetu radom o poeziji Vaska Pope, pa bi moglo izgledati logično što sam, videvši našu prvu pesničku zbirku, latio pero. Ali zašto bih pisao kritiku kada nemam gde da je objavim? Peštanske Narodne novine (smem da budem iskren pošto sam kasnije radio u njima) nisu mi mogle delovati kao forum za objavljivanje književne kritike; viđao sam ih u rukama dede i bake, zatim na policama (u Kalazu kažemo „štelazija”) u špajzu: na naslovnoj stranici traktori i partijski sekretari, unutra izveštaji o poljoprivrednim zadrugama i šaljivi rebusi za decu. Moja strukturalistička analiza o modernoj poeziji izgledala bi ne samo kao slon u kalaškoj štali, nego kao ufo na hramovnoj slavi (u Kalazu kažemo „bučura”).

Sećam se da sam ipak napisao tekst, iz kojeg mi sada, posle četvrt veka, odzvanjaju uvodne rečenice, u kojima sam rekao (sažimam) da „južnoslovenske narodnosti u Mađarskoj” imaju svoje pisce, pesnike i književnike, ali nemaju književnost i književni život, jer im nedostaju literarni forumi i ustanove za izdavanje knjiga i časopisa, konkursi, stipendije, konferencije itd., sve što stvara književnu klimu i „uzus” jedne literature, a pojavljivanje samostalne zbirke pesama Josipa Gujaša Džuretina je „značajan korak u pravcu da se atmosfera južnoslovenske književnosti u Mađarskoj i svest o njoj izgradi”.

Ne sećam se tačno ko je sve bio prisutan u redakciji kada sam odneo članak, ali znam da sam tekst predao zameniku glavnog urednika Matiji Šokčeviću, od koga ću kasnije učiti novinarski zanat, a on me



Sastanak književnika (1989, osnivanje udruženja i časopisa Glas); s leva: Tomislav Krekić, Ladislav Gujaš, Jolanka Tišler, Petar Milošević, Vojislav Galić, Đura Popović (predstavnik pokrovitelja DJSJ-a), Stipan Blažetin, Predrag Stepanović



je predstavio novinarki Jelici Vidović, koja će me kasnije, u šali, nazvati „našim Škerličem”. Mislim da su dva Marka, glavni urednik Marković (danas već pokojni), i pesnik Dekić, s korektorom čika Karlom Tevićem (danas već takođe pokojnim), bili dole na „čoške” ili kod „Lovca”, eventualno u „Podrumu”; to ostaje da utvrde budući istoričari „naše” književnosti.

Sećam se samo da me je životni put, u vidu dvogodišnje naučne stipendije (1977–79), za koju me je predložio profesor Ištvan Pot, odveo daleko od redakcije, u koju sam se 1979. ipak vratio, kada sam ostao bez posla (što je u doba izgradnje socijalizma bilo... ne znam ni ja: zabranjeno!). S poslednjom stipendijom u džepu, izlazim sa fakulteta s književnikom Predragom Stepanovićem i zovem ga na pivo: sada još mogu, kažem; od idućeg meseca ne znam šta ću i kud ću. Na to mi on, za šankom u Ani, spomene da u Narodnim novinama traže saradnika. U prvi mah pustih pored ušiju: nisam nameravao da pišem izveštaje u kolhozima i partijskim sekretarima. Ali Predrag kaže da je nov saradnik potreban za novu, upravo pokrenutu rubriku „Kultura, književnost, jezik”.

Ne sećam se da li smo se popeli u redakciju (bila je na prvom spratu u zgradi br. 49 u ulici Nagymező u Budimpešti) ili smo direktno svratili na „čoške”, gde sam sklopio sporazum s glavnim urednikom, s kojim smo odmah popili „aldomaš”: postao sam novinar, zadužen za kulturnu rubriku, pošto sam uporno ponavljao da posao prihvatam samo pod uslovom da ne moram da pišem izveštaje o kolhozima i partijskim sekretarima.

Sećam se svog prvog radnog dana u redakciji: pokazali su mi sto i dali da prevedem iz mađarskih novina potpis ispod neke slike: kako vade šoder iz Dunava.

Ne sećam se da li sam još istog ili tek narednog dana uručio glavnom uredniku prošireni spisak mojih uslova, dodavši kolhozima i partijskim sekretarima šoder i šlepove. (Tako se rađa larpurlartizam.)

2.

Ne mislim da sam ja stvorio situaciju: situacija je stvorila ili barem našla mene. Kada sam počeo da radim u novinama, bila je već objavljena zbirka Josipa Gujaša Džuretina, a bukvalno onih dana je izlazila iz štampe Dekićeva *Duga nad zavičajem* (1979; uz nju se vezuje – u mojoj praksi najfantastičnija – anekdota o „vragu štamparije”: u mom prikazu Markove knjige Matija je otkrio, na svu sreću još u korekturi, štamparsku grešku *Kuga nad zavičajem*). Tada je počeo da izlazi u nastavcima roman Predraga Stepanovića *Prepolovljeni*, a kucali su na vrata i mlađi, pretežno pesnici, dok one koji nisu kucali dovoljno energično, vukao sam za rukav (da ne kažem baš za

jezik), pismima i telefonom (da ne kažem baš milom i silom; Milan Rus tvrdi da sam upao u gimnaziju i tražio od njega pet pesama, a kada je priznao da ima svega tri, rekao sam mu da za ponedeljak napiše još dve).

Mislim da sam pokretanjem rubrike „Zbornik i album naše poezije” imao dvojaki cilj: dati okvir onome što je već i inače u toku, odnosno podstaknuti ono što se tek začinje i rađa. Iz toga su istekle dve antologije: *Na drugoj obali*, koja je sumirala ono što se već nagomilalo, i *Gde nestaje glas?*, koja je najavila ono što se upravo pomaljalo.

Ne mislim da preterujem ako kažem da je usled svega toga 1980-ih stvorena ona književna atmosfera o kojoj sam – o njenom nedostatku – pisao u svom prvom članku 1977.

Mislim da je posebnu draž ta atmosfera imala zato što nismo ulazili u nju kao već postojeću, nego smo je mi sami stvarali upravo tada. Između stvaralaca razvila se komunikacija, priređivani su susreti (na primer sastanak mladih pesnika u Pečuju 1981), a bilo je i spontanijih, pa i svakodnevnih druženja, održavane su književne večeri, sakupljan je materijal za književnu rubriku a potom za prilog Neven, za antologije i za časopis Glas, razmenjivana su mišljenja, cirkulisala je energija. („Opet su napravili cirkus...”; šalim se; mada...)

Ne mislim da književnici pišu domaće zadatke koje onda neko treba da ispravlja i ocenjuje, ipak smatram da su književna kritika i uređivačka delatnost važni segmenti književnosti i književnog života. Svojevremeno je i oštar kritički napad Ljubomira Tomića protiv mladih pesnika bio deo talasanja i dinamike tadašnje literarne klime. (Stučaj je hteo da čika Ljuba, dugogodišnji lektor Narodnih a zatim Srpskih narodnih novina, premine u dubokoj starosti baš ove godine, pa da ovo književnoistorijsko spominjanje njegovog imena bude ujedno i oproštajno.)

Mislim (nadam se) da sam svojim prijateljima pesnicima tu i tamo pomogao i koristio, a možda više onim što sam im rekao usmeno ili putem pisama, nego onim što sam o njima u štampi napisao. (Valjda zato što sam iza kulisa bio hrabriji nego u izlogu koji smo, svi zajedno, stvarali.) Uređivački posao sam shvatao kao dijalog sa stvaraocima, davao sam im predloge za manje ili veće izmene u tekstovima, vrlo često za skraćivanje, za naslove i za prelom stiha (naročito slobodnog, jer ni on nije slobodan u smislu „makar kakav”).

Ne mislim da sam uvek bio u pravu, niti je to bitno, ali ubeđen sam da je ta vrsta dijaloga, stručnog i prijateljskog, zajedno sa sličnom međusobnom komunikacijom stvaralaca, vrlo važan deo „antologijskih godina”, s kojima je ta atmosfera s takvom vrstom komunikacije – konstatujem tužno – iščezla:





## Сентандрејски сањар

Чини ми се да је о Сентандреји већ све одавно речено. О њој је немогуће говорити без призивања и открића вечите људске тежње да се побегне од стварности и да се пресели у царство вилењака. Помињати Сентандреју без утонућа у сан, значи потпуно безумље и представља унапред на пропаст осуђену, излишну рабoту. По свему судећи, она и јесте саздана из свеопште намере да се заобиђе, завара и заборави неминовност тренутне затечености. Онај ко је барем једном прошетао њеним сокачићима и удахнуо мирис старих тргова и здања, одмах ће схватити да ова варош, у ствари, никада није до краја осмишљена. Она је тек у камен уклесани блесак комете која хрли својом путањом у бескрај небеских просторстава. Сентандреја је, без сумње, почетак незавршеног сна. (...)

Стојан Вујичић је зацело био сањар. Да није био, цео његов живот изгубио би сваки мисао. Као интелектуалац, хватао се у коштац са временом и вештином чаробњака сакупљао мрвице, како би рекао Црњански: „остатке остатака” духовног богатства нашег народа на овим просторима. Но, ваља признати, без сна је немогуће бити поклоником богиње лепе речи и уметности. (...)

Као интелектуалац и хуманиста, веровао је у снагу мисли и у могућност остварења сна. Искрено речено, имао сам срећу да будем сведок обистињања Вујичићеве замисли. Година 1990. у целини била је посвећена у част прославе 300. годишњице Велике сеобе Срба под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића. (...)

Тога дана председник Републике Мађарске, Арпад Генц у друштву Стојана Вујичића, свечано је отворио Музеј српске православне црквене збирке. Приликом своје беседе, председник Генц изразио је искрено задовољство што се у порти Саборне цркве, усред Сентандреје, лепршају српске заставе. За мене је то био посебан доживљај. После ко зна колико деценија или можда читавог века, у овој вароши далеко на северу, поново је зацарила српска реч. Вероватно од Сеобе, па наовамо, никада се толико Срба није сјатило у Сентандреју. А, извесно, више и неће. Сан Стојана Вујичића се тога дана двоструко испунио. Предата је црквено-уметничка збирка о којој је брижно водио бригу још од давне 1964. године. Сада, у модерном ентеријеру, заблистало је сво богатство српских икона, раскоша одежди, сребром окованих Јеванђеља, књига и разних црквених утвара. Цео комплекс одисао је и одражавао укус и прецизност Стојана Вујичића. (...)

Испред престоних икона негдашње српске катедрале у Будиму, које су представљале праву драгоценост нашег музеја, Вујичић је у својству председника, у друштву српских интелектуалаца из Мађарске уручивао лауреати-



**Стојан Вујичић**  
1933–2002

ма повељу „Задужбине Јакова Игњатовића”. Често сам присуствовао тим свечаним тренуцима. Но, ко зна због чега, у мом сећању највише је остало оно јесење предвечерје када је повеља признања уручена песнику Стевану Раичковићу. Тог 29. октобра 1999. године „Задужбина Јакова Игњатовића” славилa је уједно и своју десету годишњицу постојања. Раичковић, још увек висок и стамен, са огромним наочарима, читао је своју песму. Суву, старачку руку подигао је у висину. Остављао је утисак древних барда који помињу нека минала времена. Вујичић је свечано и сажето говорио о значају његове поезије и утицаја на савремене токове српске лирике. Целокупан призор остављао је дојам борбе против неминовног. Након уручења повеље, сви смо отишли до погрсја Јакова Игњатовића, који је тада још стајао на старом месту, одмах поред западног улаза продање Типровачке цркве. Стојан Вујичић је, као и увек, поделио свеће и одрецитовао песму-некролог Јована Јовановића Змаја коју је наш лирик написао након вести о смрти сентандрејског романописца. Том приликом, док је сентандрејски хор „Јавор” отпојао песму „Мирно спавај”, венац са српском тробојком уместо председника Задужбине, положио је лауреат Стеван Раичковић.

Нисмо ни приметили, касно јесење сунце већ је и зашло иза Пилишких брда. Упаљене свеће остављале су посебан утисак. Имао сам осећај као да присуствујем неком тајном састанку зачараних завереника. Био је то још један део мозаика сентандрејског сна. (...)

Сентандреја је наставила да снева свој сан. Сви смо ми били и остали део тог неодгонетног, зачараног сна. Међутим, пресељењем Стојана Вујичића, сада је то већ сасвим извесно, у Сентандреји се угасио неки посебан жижак, који се ничим неће моћи надокнадити. Но, кандило сентандрејског сна тиме се није у потпуности угасило. Оно и данас истрајава, а једва уочљиви пламичак иако подрхтава – још увек жмирка.

Драгомир Дујмов

## Кошуља на тавану

Сваког пролећа, оних већери када трава први пут замарише, пожелим да одем још једном у Мартинце, у Ђусину родну Подравину. Да видим да ли се село, када падне мрак, још увек диже и почиње да лебди, не далеко изнад земље, али ипак близу звездана. Као оне већери када сам се пенјао до њих, на конопцу.

Али ћут! То морам да испричам док песник још није овде; то је тајна.

Негде у далекој магли хиљаду деветсто осамдесет и неке, у мирисавом мартиначком мрак једне пролећне већери Ђусо Шимара Пузаров читао нам је своје стихове у својој родној кући. На столу рибља чорба и ракија. I крух, вероватно. Сркали смо, али тихо, стидљиво, да не кваримо брујање Ђусиног дромбуљастог гласа: знам, нико неће умети да чита његове песме како их је он казивао својом оболелом артикулацијом; радост и ликованје после породјаних muka сваке речи, избјигали су из дубине његовога напаченог, узвишеног бића.

Govorio је загледао кроз отворен прозор у звезде, а отац његов ме кришом зовне нapolje. На прстима, као лопови, изадемо у trem или шта је то већ било у onome зачараном мрак; кад тamo неки конопач, као да visi директно са небеса.

Popnemo се на таван, Ђусин отац пали свећу; око нас лебде тајне, плешу огромне сенке. Из nekog sanduka, испод ракије сакривене од financa, Ђусин отац vadi staru, поцепану војничку кошуљу; poderana krpa, али jedini читав džep брижљиво заkopчан. Ђусин отац га отkopчава и vadi omanji заvezљјaj.

У džepу stare војничке кошуље били су novci.

Petar Milošević



**Ђусо Шимара Пузаров**  
1949–1994

– Ovo је за Ђусине сватове – каже отац. – Znaš – veli ми – sin jedinac, уз то bogalj, а i mati umrla. Kada ми се on oženi, biće то највећи дан у životu, i његовом i мојем. Al’ njemu nemoj kazati ništa! Nek се obraduje kad му dođe dan!

Spustili смо се на konopcu opet на земљу, i ја сам sačuvao тајну. Gledao сам Ђусу како пред otvorenim prozorom, у ноћ punu mirisom mlade trave, govori своје стихове о majci, коју nije mogao prežaliti, strofe о bogu, од koga је tražio odgovore на pitanja života i smrti, о својој nepoznatoј nevesti, са којом се venчао samo после svog preranog odlaska у večne просторе, tamo gore, међу звездана, где за сватове više nisu били потребни ni oni novci из stare кошуље на тавану.

## Обећао ми је рукопис

U zadnje vrijeme – prije no što bi га srvala okrutna bolest – susretali смо се u našој budimpeštanskoј središnjici, u zgradi Državne hrvatske samouprave. Razgovori су nam се vrtjeli oko finansijskih mogućnosti izdavačke djelatnosti, što boljeg upoznavanja domaćih hrvatskih književnih dostignuća i njihova što šireg prikazivanja.

Višeput ми је spominjao како се i uz preopterećenost trudi привести kraju други dio romana за djecu *Bodoljaši*. Poticao сам га i iskazivao želju да bih га pre objavlјivanja rado pročitao.

Обећао ми је рукопис. Jednom prilikom ми је nagovјestio како će његовим posredstvom бити zgotovљена videokaseta која obilježava životne staze i bogaze književnog stvaralaštva dvaju pjesnika, Ђусе Šimare Pužarova i Marka Dekića.

Nestrlјljivo сам čekao dan i trenutak kada će ми „Blaško” osobno pružiti то i за мене iznimno dragocјeno ostvarenje. Nisam га dočekao.

Svoja sjećanja i razmišљanja, neka ми се dopusti, okitit ću vijencem stihova његове meni osobno dedirane knjige *Sunce u oči*:

„Priјatelju Marku Dekiću Bodoljašu, uz pjesmu 'Pjesma о rodnom selu', srdačno i priјateljski. Stipan.



**Stipan Blažetin**  
1941–2001

*Selo moje! Skriveno u jesenjem lišću!  
Iznad тебе suklјaju mlazovi dima,  
da mogu, razastraо bih te po svijetu,  
razastraо te i pokazao svima!”*

Marko Dekić Bodoljaš

Црква је већ данима стајала отворена како би народ, спреман за селидбу, могао да се опрости од своје мале, трошне светиње: од олтара, икона, кандила и чирака, од зачуђене Мајке Божије, ненавикнуте на овакав промет, па и од својих мртвих, палећи им последњу свећу, мада су се од њих опростили већ данима раније на обично зараслом, али овог пута брижно очишћеном гробљу на узвишици изнад Дунава. Старије жене су се последње седмице чак сваки дан пеле на ову своју малу Голготу и, борећи се са испуцалом иловачом, окапале гробове, стазе око њих, тешко уздишући при том, као да им је највише жао управо овог гробља у којем су – тако су барем мислиле доскора – знале своја будућа вечна боравишта. Или им је можда најтеже било оставити своје мртве који су им били ближи од свега живог, јер су знали сигурност и корене живљења.

Наређење да црква остане отворена по цео дан дао је свештеник који је иначе, у другим приликама, стално страховао да му не покраду реликвије или обију туторски сто и однесу црквени новац. Сад као да му више није стало до свега тога. Стари црквењак је пак ревносно извршавао и ово наређење, као уосталом сва, те је сваког јутра, пошто је у шест сати одзвонио на јутарњу молитву, остављао врата широм отворена.

Неке породице су одселиле већ раније, појединачно, али прва већа колона од двадесетак запрега је тек на појутарје Аранђеловдана кренула ка југу. Пред црквом људи уз тешке, испрекидане повке зауставише коње, и не сачекавши своје укућане кренуше према јужним вратима, док су жене са децом улазиле на западна, женска врата. Овај, иначе прилично сиров, сељачки и чобански народ се ваљда још никада није крстио са толико осећања као овога часа: замишљено, из срца, уз тешке уздисаје којима као да су хтели да се растерете, да истерају из себе сву нагомилану тугу и бол. Уздицаји су протреперили црквом као каквим малим свемиром, а онда се одбили са хладних зидина, икона и кандила па се умногостручено вратили у њих. И беше им још много теже него пре. Жене ударише у шмрцање, по која стаде и завијати као да је на сахрани. Једино деца нису много марила за сву ту одраслу кукњаву већ су се, иако мало преплашена од последњих дана све учесталијих родитељских прекора и батина, узбуђено спремала на велико путовање.

Магла, која је већ данима притискала и душу, беше се зауставила пред вратима па је народ, излазећи из цркве, урањао у њу као у какав проходан зид. Точкови кола поново зашкрипаше те колона, скренувши на осижечки друм, ускоро нестане у тмурној даљини пут јужне Барање и Славоније.

Они којима је било суђено да иду још даље, углавном за Бачку, утоварали су своје ствари у шлеп који је већ данима стајао укотвљен испод скеле. Ти људи су већ продали и кола и коње па су их комшије, најчешће Немци или Мађари, испомагали својим запрегама, превозећи им ствари до Дунава. Њима је преостало још неколико дана до поласка. У том ишчекивању жене су се непрестано опраштале од својих сусељанки, Мађарица, Немица и од оне две-три српске породице које су остајале у неизвесности, чекајући да им се одобри молба за останак или да и они крену. Мушкарци су пак повоздан седели у крчми где се само ретко чула која реч. Понајвише су ћутке пили и пушили.

Да је неки странац тих тмурних новембарских дана залутао у то овеће барањско село, помислио би да су овде сви људи пијандуре, а жене, ваљда због тога, несрећне. Јер су заједно са Србима из простог саосећања пили и Мађари и Немци. Све некадашње ситне свађе и непоразуми беху заборављени у овој невољи. Нико никоме није псовао ни матер рацку ни матер швапску, само су повремено уздисали и, климајући главама – што је ваљда требало да значи: „Тако ти је то, шта се може” – испијали тек преврило ново вино. Један румени, дебели Шваба и изрече, обраћајући се браќалији поред себе:

ПРЕДРАГ СТЕПАНОВИЋ

# Изгубљени гроб

– Тако ти је то, комшија. Оде ти. А шта нам је фалило?

Аћим Грубић, који је седео прислоњен уз хладну пећ, на те речи се подиже и приђе им, грејући чашу вина у длановима.

– А ко му је крив – рече наизглед равнодушно. – Ко им је крив свима – повиси глас – што сад морају да иду? Сами су се писали. А јесам ли им ја говорио: не потписујте ништа. Одоше, ето, Србијанци у вражју матер, а нас оставише на џедилу. А ви одма трч, пиши се за оптирање. А јесам ли вам ја говорио: шутите ту ди сте. Све ће то прећи, смириће се па ћемо опет лијепо живјети ко некад. А сад вам је жао, јелда? Жао вам је оставит своје.

Нико му није одговарао. Додијао им је ових дана својим паметовањем. Најпре им је држао беседе овде у крчми, а после, већ наквашен, излазио на улицу, прилазио колима оних који су управо кретали на пут и пијаним гласом их проклињао: „Куда ћете, несретници? Идете у бијели свијет а своје остављате. Ни сами не знате шта вас чека. Нико не зна. У

Србију мислите? Велите, идемо у наше. А шта је то наше? Какво је то наше? Што је наше, све је лоше!” Мора да му се ова реченица допала јер ју је често понављао: „Што је наше, све је лоше”.

Дан по дан, народ је одлазио. Полако се испразнила Рац-мала, па и Мала Рац-мала. Нико од Срба није остао, остаде Аћим сам. Усамљен, тумарао је опустелим улицама, одлазио до крчме, напијао се и пијан враћао у своју запуштену кућу.

Једног дана, кад му се већ ни пило није, уместо у крчму, Аћим крене пут цркве. Врата нису била забрављена и он их полако одшкрине. По целој цркви су штрчале недогореле свеће и Аћима запахну мирис воска. Полако се приближавао иконостасу, као да се прикрада, али се испред солеје зауставио. Пришао је првој столици, мало се наслонио на њу, а онда подигао поглед према икони Свете Тројице и полугласно почео да говори, или можда да се моли. Ако се молио, била је то прилично необична молитва. Гласила је некако овако:



Једно давнашње књижевно вече (вероватно у будимпештанском ПЕН-клубу): Предраг Степановић (у средини) чита свој текст, поред њега (лево) књижевник Стојан Вујичић и (десно) студент Горан Карагић, који је учествовао као речитатор

– Мора да ти је тешко згријешо народ овај кукавни, Господе, кад га тако кажњаваш и мучиш. А највише сам ти ваљда ја згријешо па ми и памет одузе те не знам шта да чиним. Свалио ми се терет на душу ко камен па ме гњечи. Помози, Господе, да га се ослободим... Вјерујем ја да није лако бити Бог па мислити за свакога. Ал вјеруј и ти мени да ни чојеку није лако. Бога ми, није, Господе. Смркло нам се свима у овој маглетини. Дави нас, у кости нам се увлачи, у мозак нам се упија. Памет ми се помутила од ње па не видим пута, не знам шта да радим, како да се спасем. Реци ми, Господе! Знаш заповијести Твоје, учио сам у школи, па сам их се држао. Већ колко сам мого. Оће ли ми то помоћи? Ево, чуј ме, Господе, јер си ти рекао:

„Ја сам Господ Бог твој; немој имати других богова осим мене.” А ја ни чуо нисам за друге богове.

„Не прави себи идоле нити какве слике, немој им се клањати нити им служити.” А ја, Господе, нити знам шта су то идоли, а слике сам цјеливо само ове твоје, иконе, црквене и домаће.

„Не узимај узалуд имена Господа Бога својега.” А ја сам, светог ми Николе, славе моје крсне, ријетко узимом твоје име. Псово сам само кад се баш морало. А ко не псује док је жив? И попа сам чуо ди псује. Само мртви шуте.

„Сјећај се дана одмора да га светкујеш. Шест дана ради и посвршавај све своје послове, а седми дан нека је одмор Господу Богу твојем.” А ја сам ти, Господе, светково каткад и цијелу недјељу. О ту ти се заповијест баш нисам огријешо.

„Поштуј оца својега и матер своју, да дуго поживиш на земљи.” Шта да ти кажем, Господе? Мати је била добра. И отац, кад није пио. Ал кад се напио, туко је и матер и мене, и псовао тебе. И прокартао пет ланаца... Али нека, Господе, они су сад већ покојни па све то не важи.

„Не убиј.” И нисам, Господе, ни у рату нисам пуцо у живо месо. А ако је који куршум ипак залуто и погодио чојека, попови су нас разријешили.

„Не чини прелубе.” А како да не чиним, Господе, кад ми већ девет година одузе жену мученицу па остадо сам ко роб. А жена је враг, Господе, иако је ти сатвори, па није да мами чојека. И намами.

„Не кради.” Лијепо, Господе, ал кад и од мене краду па смо квит. Нећеш ме ваљда изгубити за који клип кукуруза или навилјак сијена, или за оно швапско жаре што сам га једаред дрпио за Ускрс, кад ми још жена била жива? Шта ћу кад сам мекан чојек, Господе, па ми било жао да закољем своје, што сам ја одранио. А, опет, ко више краде, више и има па може да даје више у тас у цркви. И ја сам више дао о том Ускрсу.

„Не свједочи лажно на ближњега својега.” Нисам. Ни правно ни лажно. Никад ме нико није ни звао за свједока па сам ти ту чист ко суза, Господе.

„Не пожели ничега што је туђе.” Па, шта да ти кажем, Господе? Осим туђе жене, што сам једанпут већ признао па сад не рачунам, пожелио сам само оно што сам и укро па онда више није било туђе.

Аћим се ту мало почеша, као да је осећао да његови изговори не стоје баш на чврстим ногама, али, мислио је, ни други нису бољи од њега. А има и горих, много горих.

На Аћимово питање, шта да чини, није дошао одговор ниоткуд. Није му се, у ствари, ни надао. Дошао је у цркву, знао је то и сам, да мало растерети душу. И било му је сад, заиста, некако лакше.

Кад је изишао из цркве, уместо магле из које је ушао, дочекао га снег. Падао је крупним пахуљицама које су се одмах и топиле. Аћим је знао свој пут. Кренуо је ка гробљу. Кад се већ тако лепо исповедио у цркви, решио је да обиђе и гробове у којима су почивали сви који су му некада нешто значили. И свој гроб да обиђе, јер кад је сахранио супругу, поред њеног вечног боравишта обележио је и своје. Обло-



MIJO KARAGIĆ

## Šibeniku

Meni je u ovom gradu uvijek ljeto,  
kad turisti ispune ulice tjesne  
što poput spirale vijugave  
pozdravljaju goste voljene.  
Još nikada te u mediteranskoj zimi  
vidio nisam,  
i u magli gustoj i sivoj...  
Zadivi me tvoj vidik,  
more ispod tebe,  
boriči zeleni  
i masline samotne.  
U valovima blijedim  
drhte jedrilice krhke  
i kroz kanal tvoj  
grabe ka pučini skrivenoj.  
Valovi morskog  
grle stijene staklene  
i obrise čudesnih Kornata,  
a tamo, ispod tvrđave svete Ane,  
u blizini obale mirne,  
stoji gordo katedrala.

Toranj kameni  
strči u visini,  
a kupole male  
sjedaju na morske vale...  
Na zidinama svetog hrama  
uklesane slavne glave  
od davnina čuvaju  
bedeme Jakovljeve katedrale.  
Na krovu svetom  
kameni sveci redom.  
Noću lete, pjevaju i guslaju.  
Sa oltara kralji i sveci zборе  
a ispod njih u crnini starice stoje,  
skućene slušaju usamljene svete duše,  
stare kao gavranji mirmi.  
Moja mati i otac su međ' njimi.  
Stogidišnjaci su to.  
Možda već i ne žive.  
Nepomični čuvaju riječi drevne  
i skriveno u rupčić bijeli  
suznu rosu svoju.

жио је камењем место где ће да му ископају раку и дао је поставити камени крст са уклесаним именем и годином рођења: Аћим Грубић, рођен 1876-е, преминуо... Човек без порода мора да збрине и ту бригу још за живота. Каменорезац је обећао да ће уклесати и годину смрти, ако га преживи. Ако не, ту је његов сии. А сад су и они отишли, обојица. Остали су само Шваби и Мађари. Свеједно, година се и швапски пише као и српски. Неко ће већ обавити и тај посао.

Док се Аћим пењао узбрдицом и тако размишљао, снег је падао све ситнијим и све чвршћим пахуљицама. Није се више топио. Задржао се најпре на гранама, а онда и на земљи око пута, па и на самом путу. Кад је стигао на узвишицу изнад Дунава, гробље је већ било прекривено белим покровом. Кренуо је ка гробовима својих родитеља, рано преминуле сестре, и супруге коју му је смрт отела у најбољим годинама. Били су сви на једном месту, на окупу. Кад се већ сасвим приближио, осећао је неку нелагоду, као да нешто није како треба, нешто недостаје. Онда му одједном паде у очи празнина поред жениног гроба. Његовог није било. Ни каменог крста, ни камења којим је обложио место за раку. Танки снежни покривач простирао се на глаткој површини, ништа се испод њега није назирало. Аћим приђе месту где је требало да буде његов гроб, разгрну-

снег ногом и одједном протрну. Боже, помисли сав збуњен, јесам ли ја сишао с ума? Прекрсти се, мање за мртве него за себе. Ухвати га страх какав још никад није осећао. Устукне два корака, погледом пређе гробове, поново се прекрсти и, окренувши се, брзим корацима, као да бежи, крене према селу.

Ноћ је провео у бунилу: нит је спавао, нити будан био, нит је сањао, нити мислио. Оно што му се ројило у глави, не би се могло назвати мислима.

Није дочекао да сване. Устао је још за мрака, потражио торбицу и почео да пакује: хлеба, соли, парче лањске сланине, главицу лука. Мало је размишљао, а онда стави и пар вунених чарапа. Кад је завршио паковање, навукао је чизме, загрнуо кожух, на главу ставио шубару, торбицу пребацио преко рамена, узео куку као да креће овцама које је продао има већ пет година, и изашао из куће. Врата је, мимо свог обичаја, сад брижно закључао, пришао бунару, спустио кључ у воду и, не обазревши се, кренуо.

Прва светлост дана затекла је Аћима на друму којим су пре коју недељу отишли његови суселјани. Пртио је снег који је целе ноћи падао и нападао до сред цеваница. Никога није срео, ни с ким се није поздравио у те ране сате. Иза себе је остављао само дубоке трагове. А онда је снег и њих завејао.



MARKO DEKIĆ BODOLJAŠ

# Čamci

Čamci me  
poput sjenke  
ljuljuškave prate.  
U jednom od njih  
naslućujem suhonjav lik  
Tate.

Čamci me  
u snovima  
crninom lijesa  
straše,  
a vesla lagana –  
gipka riblja peraja –  
romore, praćakaju,  
bistrinu vode  
krase.

Čamci me  
jutrima snenim  
dozivaju i vabe,  
opirat im se  
nemam snage.  
Spomeni djetinjstva  
su jači  
i želje za njima  
grabe.

Čamci mi  
svojim njihanjem  
i gibanjem,  
razvedre lica  
davnih „pajtaša“:  
Marina Veseljkinog,  
i Velinog Bricinog,  
Joze Lukinog,  
Stipe Dangubinog –  
nestašna bijasmo „dica“.

Čamci me  
nose u dalje,  
na krilo  
njihovom letim  
uz cijuk laste  
s lepršavom lakoćom,  
slutim njihovu silu  
i kako daljina  
bliži se  
i raste.

(Budimpešta, 2000.)

LADISLAV GUJAŠ

# Tražim pjesmu

Kako pjesmu ugraditi  
U sebe  
Bez toga da ti osjećaji  
Napuste stvarnost  
Koja te kao čuvar  
Nesmotrenosti  
Pokušava približiti  
Nečemu što smatraš  
Da je ostalo  
U prošlosti  
A onda stiže tihi oprez  
Koji neumorno

Traži rješenje  
Kako ostvariti ono  
Što smatraš  
Da je zaboravljeno  
Vračaš se na ono  
Što ti je bilo  
Zadovoljstvo  
Što ti je i onda  
Ako je bilo besmisleno  
Vratilo strepnju  
Prema ostvarenju  
Nevidljivih pokušaja

Zdravo Pero

Već odavno se spremam da ti pošaljem  
jedno pismo ali nekako ne...  
Pre nekoliko dana na glavnom Ergu Pe-  
čujske me sam Đuro Pužarova i on  
mi je spomenuo da uveliko pripremaš  
antologiju. Ali nakon nekoliko dana pismo  
u sam Ljubov na spiz u Peču i  
onda mi reče Branko da si pisao Ra-  
dovanu ali sadržaj pisma nisam mogao  
doznati pošto je Radovan u to vreme  
bio u Sanžovu. Ali po prethodnom do-  
govoru mi smo sada u ponedjeljak slo-  
viti rođendani, s porudbom rečeno uspelo nam!  
Dokle o konkretnijim stvarima sam pri-  
kom me je obavestio.  
Ne znam dali ima još koliko vremena  
da mi pošalješ neke pjesme koje  
si ti odabrao. Pošto sam i kasnije  
dao objasniti u KPNO ne znam dali si  
i one uzeo u obzir ili samo one koje  
si ti dao objasniti u zborniku. Ali imam  
i drugih pjesama još.

Srdolčan pozdrav!

Gučo

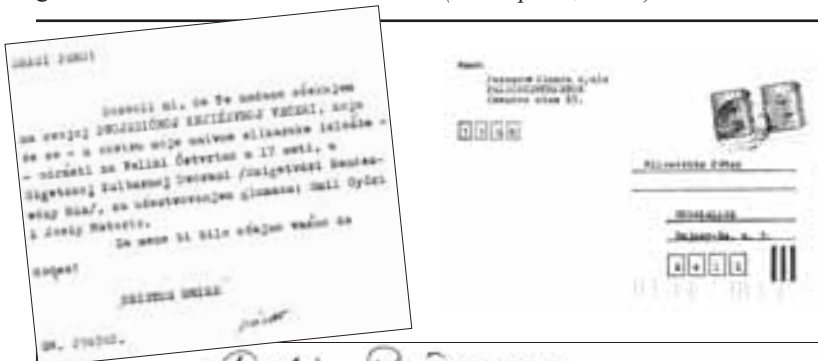
T. verdahel; 20. 1. 1982 g.

Riječi koje sam nanizao krenule su iz mojih sjećanja koje me vraćaju u neke di-  
menzije za koje smatram da su nevidljive. Osjećao sam se prozvanim od glasa  
koji me često ostavlja na udaljenosti od jednog nepoznatog osjećaja i pokušao  
sam ostvariti nešto bez čega nema susreta prošlosti i budućnosti. Bez poruke glas  
je nečujan. Stara je to istina i za one koji istinu taje. Baš zbog toga svaka istina  
ima svoju težinu, svoju fizionomiju koju je teško prepoznati u zrcalu koje je po-  
stavljeno pred drugo. No ništa se ne mijenja ni onda ako to želimo. Snaga ima iste  
dimenzije kao istina. Strepimo za njom i ostaje nam neshvatljiva. Vrača nas i is-  
tovremeno udaljuje, podsjećajući nas i tjera u zaborav... O čemu govorimo? Da li je  
istina snaga ili se snaga krije u istini? Ne, vratimo se u stvarnost, a stvarnost je  
ono što se ostvarilo. Da li smo se mi ostvarili ili smo samo dio onoga što se ostva-  
rilo? Nije važno. Svi smo ono što o nama drugi misle, a mi mislimo ono što drugi  
ne misle. Ipak nas misli vežu, još one koje ni ne shvaćamo.

Rješenje istine i snage je vrijeme, a mi smo postali ovisnici vremena. Vrijeme  
je udaljenost i bliskost, prolaznost i trajnost. Da je prolaznost, to je zakon neovi-  
san o nama, a da li će se pretvoriti u trajnost u mnogome ovisi o nama. Zaključak  
svega toga je da budimo prizemljeni i dovoljno udaljeni od onoga što nas udaljuje  
od nečega što shvaćamo.

Poruka se uvijek vraća jer inače postaje besmislena. Poruka mi je stigla i vra-  
ćam ti je kako bi ostala dio istine i snage, samo DA NE NESTAJE GLAS.

gučo



Đuro Pužarova

Dragi Đuro,

Molim Te, ako možeš, oprosti mi se ovo dugo ćutanje,  
zbog kojeg nema nikakve da se pravdam i objašnjavam jer bi sve  
to bilo jako ispričavanje, pozivanje na ljudsku slabošću, a to  
je dosadno, i pisati, a kamoli čitati. Toliko Ti ipak mogu reći,  
da mi je ova jesen iz raznorodnih aspekata bila gusta i proble-  
matična, jedva sam se održao na površini radnih i poslovnih ob-  
aveza. Nadovezali su se, tako to već u takvim prilikama obično  
biva, i lični problemi.

Važno je, međutim, da imam Tvoju zbirku pjesama sa kojom imam  
planove. Nije mi bilo jasno ono na kraju "Zbogom, mišići navikij"  
Nije mi jasno i sadržajna me. Molim Te, javi se da znam šta je  
u Toboj; pošto ćete čekati početkom januara, pre proljeća ja  
nisam pokretljiv da se lično vidimo.

Dragi Đuro, po običaju da predam i literarne poslove naše.  
Do marta meseca imam rok da predam Tančayviciadi-u materijal  
novište naših mladih pesnika. Antologija će, prema tome, biti  
objavljena negde početkom 1963. godine. Ja mislim da je sama ta  
činjenica trijumf vaš, mladih pesnika, i pomeću sam - ne sti-  
dim se da kažem - što sam, valjda nešto malo i je gornju ta kola.  
Sada ovako: ukoliko imam novih pjesama koje je ne posnajem, a  
smatraš da bi bilo dobro da uđu u tu antologiju - do kraja februara  
obaveš me ih pošalji jer posle je, baren za antologiju, kasno.

Drugo: uređujem još jednu antologiju sa istim kadavaš, i to  
antologiju naše prose. To neće biti generacijska antologija, kao  
pesnička, nego ulaze u nju svi naši koji pišu /i/ prozu. Rok mi  
je 1. avgust. Prema tome, molim Te da do - najkasnije - avgust  
jula meseca pošalješ svu Tvoju prozu koju smatraš da je za obje-  
ljivanje. Naravno, u antologiju neće ući sve, najviše 2-3 novele,  
ali treba da imam izbor, a ostale ćemo u kno ili kalendar. Vrlo  
obiljno računam na Tebe i u ovoj stvari.

Dragi Đuro, još jednom oprosti mi, i primi moju čestitku za  
Rođnje veče i Rođid, najlepše želje za Novu godinu /to, uostalom  
čitaš na rasglednici/, i Molim Te posdravi svoga oca u moje ime.

Hristos se rodil

Pero

U Kalasu, 21. decembra 1961.

МИЛАН РУС

## Сентандрејско јеванђеље (одломци)

### ПОЗИВАЊЕ УЧЕНИКА

Исус

Сви који сте тужни и у срцу грешни  
Дођите крај мене ја ћу вас одвести  
На путеве мира створеног у души  
Сви ћете се спасти, покајте се људи!

Петар

Петар ми је име, хоћу с Тобом поћи  
Желим у небеско царство и ја доћи.

Анрија

Анрија ме зову, праве су Ти речи  
Одржаћу Твоје свете заповести.

Јован

И ја Јован хоћу веран слуга бити,  
У свачему ћу Те, Господе, слушати.

Тома

Ако могу и ја, Тома, да Те пратим,  
Допусти ми Твоја учења да схватим.

Јуда

Мој господе мили, месијо мој прави,  
Јуда Искариотски зову ме пагани,  
Речи Твоје миле ширићу по свету,  
Нећу заборавит славу Твоју вечну.

Исус

Ко ме жели истинито поздравити,  
Сиромас тај мора целог века бити.

Јуда

Сиромас да будем, како може бити?  
Просит ме срамота, а не знам копати!

Исус

Лакше ће камила кроз иглу да прође,  
Него богати у небеса да дође,  
Јер му срце куца за својим благом,  
Не за вишим царством, светом,  
непролазном.

Јуда

Мој господе мили, месијо мој свети,  
Иако ћу морат за Тобом умрети,  
Следићу Те свуда куда будеш ишо,  
Док до Оца светог једном не стигнемо.

Исус

Очистите душе, будите безгрешни,  
Код Оца мојега живот вам је вечни.

„Хосана” се поји

ЗАВЕСА (одмор)

Наратор

Шта ће даље бити, то ћете видети,  
За десет минута ћемо наставити.

### ЛЕЧЕЊЕ БОЛЕСНИКА

Улазе болесници да их лечи

Болесни: (бећарац певају, оркестар их прати)  
Терај твога са кревета мога  
Терај хуљу да не прља дуњу.  
Пада киша – nagy sár van az úton,  
Magyar kislány mosakszik a kúton,  
један, два, хопсаса!  
Ко је овде Христос, волели би знати,  
Јер желимо сада ми прид њега стати.

Христос:

Ево ја сам Исус, зашто ме тражите,  
Имате ли нешто мени да кажете?

Болесни:

Ми смо чули, Христе, да ти добро лечиш,  
Дадосмо ти ето, да нас сад излечиш,  
Болесни смо здраво од болова љутих,  
Из клопке нас, Рави, молимо, извуци.

Христос:

Зашто сте се тако здраво разболели,  
Кад сте се родили, сви сте леви били.

Болесни:

Појма ми о томе никаквог немамо,  
Ништа криви нисмо и не знамо зашто!

Први:

Ево ја сам слепац и ништа не видим,  
а и не знам ди си, не могу ти прићи.

Други:

Изненада јуче удари ме ветар,  
Пондак једва идем, нисам ко што треба.

Трећи:

Шта говоре ови, ја ништа не чујем,  
У уши ми стално ко да неко псује.

Христос:

Устаните људи, оздравили сте већ,  
Од нечистог духа очистили сте се.

Први и трећи:

Сад кад смо већ чисти, оздравили лепо,  
Ајмо у бирц да се добро ождеремо.

ВИНАВЕРОВ



И КАРИНТИЈЕВЕ

### Pesnik se rađa

U mom rodnom banatskom selu, posle uspešne mature, zagledavši se u večernji horizont i tražeći nove vidike, sa strepnjom ali značajno pomislilih – da sam ja pesnik... a i Milošević Pera je to kaz'o! – kaže Milan Rus, jedan od *Emigranata*, u civilu sv. Sava.

◆ ◆ ◆

### Наредна продукција Српског позоришта у Европској унији

Шекспир: „Хамлет”

Представа на српском језику!

2014. године, у петак у три фртаља седам

У (врло) Културном дому (забрањено је на под плувати)  
Организатор: Српска самоуправа XVII века

Прочитавши горњи оглас, неки наш читалац се обратио редакцији и изразио своје дивљење и (или?) чуђење:

„Још кажу да српски језик није светски! Ето, и Шекспир је писао на српском. Његово право име је Нокшир, главна дела су му *Одело* и *Хамлет Хамзабеговић*, а написао је и религиозну комедију *Водени крст или шта оћете*.”

Писмо из Енглеске:

„Молим да ми се за превођење свога дела са енглеског на српски исплати хонорар.

Билика Пешкир.

(Лову упутити на адресу Милоша Евића, London, Помаз.)”

◆ ◆ ◆

### Сусрет наших књижевника у бившој им гимназији на Тргу ружа у Будимпешти



Носталгично пушење у клозету: уз плуге се нађе и које кумче (уникумче). С лева: књижевници др Петар Милошевић, позоришни директор Милан Рус и професор гимназије Драгомир Дујмов у друштву драмског уметника Јосе Маторица (који радо рецитије и пева стихове својих пријатеља).



Свадба у Кани – редитељски примерак с дидаскалијама

# Из ризнице старих црквених рукописа

## Петсто педесет година од исписивања Вараждинског апостола

1. „Слава једином Богу у Тројници који са почетком даје и крај сваком добром делу, започетом и окончаном Њиме. Године 6922. [1454] исписа се овај божаствени пракси-апостол у Вараждину цељске области, при благочастивој и христољубивој госпођи кнегињи Катакузини, кћери деспота Ђурђа, самодршца српског” – гласи на савременом српском језику српскословенски запис непознатог писара у рукопису који је данас познат као Вараждински апостол. Када је реч о духовности и култури Срба северно од Саве и Дунава, тај кодекс се сматра за најстарији датирани споменик Срба у Хрватској. Чува се у Музеју Српске православне цркве под бројем 952.

Запис, који, слично многим старим записима, почиње молитвеним обраћањем, открива нам неке важне околности о исписивању већег дела кодекса и о његовој важности у нашој старој рукописној баштини.

2. Град Вараждин, где је 1454. године већи део рукописа исписан, био је у саставу цељске грофовије чији је оновремени господар био један од најмоћнијих угарских и европских великаша Улрих II Цељски. Он се 1434. године оженио Катарином Катакузином, млађом ћерком деспота Ђурђа Бранковића. Катарина је по имањима свога супруга у Хрватској, Крањској и Штајерској насељавала православне породице из Смедерева, чије је мушке чланове Цељски поставио за посаде утврђених градова. Такву посаду је имао и град Вараждин. Катарина је на двору римокатоличког великаша остала православна. У Цељској хроници за њу се каже: „Она није била наше, већ грчке вере, исповедала је своју веру и имала попове и капелане своје вере”. У духу своје вере васпитавала је

и ћерку Јелисавету све до њене веридбе са Матијом, сином Јанка Хуњадија и будућим угарским краљем. За Катарину Цељску савременик Пиколомини, касније папа Пије II, каже да је била „лепа и поштена”. Њен животни пут, међутим, од одласка из родитељског дома био је посут трњем патњи. У браку, који је био склопљен на политичкој рачуници, била је несрећна, рано је изгубила сво троје деце, после мужевљевог убиства остала је у тешком материјалном положају и, тако рећи, без крова над главом. Под старост доживела је разна злостављања и прогањања. Последње године живота проводила је са сестром Маром, раније султанијом, у турском Жежеву (данас у Македонији). Оданде је желела да се врати у западне крајеве, али се то није остварило. Средина у којој је последњих година живела уочила је и поштовала њен страдалнички, али истовремено и подвижнички живот. Постоје наговештаји да у крају где је проводила последње године живота и где се упокојила, народ се у обредним песмама сећао ње.

Кратки осврт на Катаринин животни пут (или житије) може да дочара и ону духовну атмосферу која је настала њеним доласком на поседе Цељских. Појава православних досељеника са својим свештенством у чисто римокатоличкој верској средини представљала је сасвим нову појаву. С друге стране, међу досељеницима се убрзо јављала потреба за сређивањем и утврђивањем богослужбеног и верског живота. Свештенство, које се спомиње и у цитату Цељске хронике, сигурно је понело са собом потребне богослужбене књиге из старе постојбине. Исписивање вараждинског текста показује да то није било довољно. Биле су потребне нове књиге ради одржавања духовног живота међу бројнијим досељеницима.

Писари апостолског текста, главна рука и њен помоћник, показују умешност и увежбаност у преписивању. Они су највероватније били свештена лица и припадали су Катаринином ужем или ширем окружењу. Њихов језик, правопис, словни облици, илуминације следе моделе који су мање или више важали на целом оновременом српском духовном простору. Такав пример духовног стваралаштва средином 15. века на западним просторима северно од Саве и Дунава подсећа нас на духовне и културне прилике после осталих сеоба. Нарочито мислимо на преписивачку делатност Рачана у Сентандреји и другим подунавским градовима крајем 17. и почетком 18. века, која је била неопходна у чувању вероисповедног и етничког идентитета.

### 3.

Текст вараждинског кодекса, који је досада мање познат научној и широј јавности, састоји се из два основна дела, настала у различита времена. Први или уводни део исписан је крајем 15. или почетком 16. века, што показују водени знаци на листовима. Садржи списе црквених отаца о апостолима, њиховим посланицама и о другим темама, као и објашњења и упутства за читање апос-



Прва страница апостолског текста

толског текста и појање одређених богослужбених песама. Текст је дело једног непознатог писара. Тачно време и место преписивања такође нису познати. Други део кодекса, у којем је и наведени запис, садржи сам текст Апостола, то јест интегралне текстове новозаветних списа Дела апостолских и посланица апостола, као и друге богослужбене текстове и разна упутства. Испред сваког новозаветног списка даје се кратак уводни текст Теофилакта Охридског. Овај део рукописа садржи и месецослов (црквени календар) у којем се 13. јануара наводи помен светог Саве, „првог архиепископа српског”, а 8. фебруара помен Симеона Мироточивог. Захваљујући наведеном запису знамо где је и када цео други део кодекса преписан.

Не зна се када су се два основна дела кодекса нашла у истом повезу. Данашњи повез рукописа је вероватно из 17. века, на шта упућују одређени манири у изради корица. Рукопис је обновљен почетком 18. века, што потврђује анализа водених знакова на неколико новије уметнутих листова.

Језик свих списа у кодексу је српскословенски, исписан мање или више у духу рашко-ресавских правописних правила. Ипак, одређене разлике у примењивању тих правила показују се између првог и другог дела. Српскословенски списи вараждинског рукописа са свим својим особеностима чине део многовековног развоја одговарајућих црквенословенских текстова, пре свега Апостола.

Илуминација је сасвим скромна и уобичајена за време исписивања рукописа са једноставним и ређим геометријским и биљним мотивима.

Од исписивања већег дела кодекса 1454. године па до 18. века његова је судбина покривена велом непознатог. Вероватно је коришћен на просторима северно од Саве и Дунава. Према записима у кодексу, у првој половини 18. века био је у Ердевику у власништву попа Суботе, месног свештеника. После упокојења попа Суботе води се као књига Цркве светог Николе у Ердевику. Почетком 20. века доспева у приватне руке, а затим у неколико приватних збирки. Тако постаје и део збирке старих рукописа Радослава Грујића. После смрти познатог историчара цркве, његова збирка улази у састав Музеја Српске православне цркве.

Димитрије Е. Стефановић



Запис непознатог писара на крају Апостола

Pitamo Marka Dekića

## ŠTA ZNAČI BITI DOAJEN NAŠE KNJIŽEVNOSTI

*Pre bezmalo dvadeset godina, u jesen 1985, sedeli smo upravo ovako i pravili intervju za stari Neven. Od tada si postao doajen – najstariji predstavnik – naše (naših) književnosti ovde u Mađarskoj. Kako živiš i kako se osećaš u tom svojstvu?*

– Ostajući vjeran svome Pegazu pa i prijateljima od pera, sadašnjima i bivšima, nažalost već mnogobrojnim pokojnima, nisam se „bašio“ piskaranja. Nakon odlaska u mirovinu prije šest godina kao bivši zamjenik glavnog urednika Hrvatskog glasnika, prestao sam a publicistikom. Više me je zanimalo „pećanje“, ribičenje u Baji i njenoj okolici. Tu sam manu, izgleda, naslijedio od svoga oca, halasa. Pjesništvo „guram“, mada ne sa pređašnjim intenzitetom. Okušavao sam se i u prijevodima s mađarskog i obratno, a napisao sam i nekoliko proznih, novelističkih priča. Već je druga godina kako se „patim“ sa „bušama“, nekovrsnim narodnim eposom „muvačkih“ Šokaca; do sada sam uspio u desetercu sročiti oko 600 stihova, a trebalo bi još preko podrug tisuću. Na poziv uredništva ponovo sam u „stroju“ našega hrvatskoga tjednika, a u bliskoj prošlosti, 12. studenog ove godine, na sastanku u Serdahelju – gdje si i ti bio u našem društvu – utemeljeno je Društvo hrvatskih književnika u Mađarskoj, pa sam izabran za njegova predsjednika.

*Prošao si kroz sve faze naše književnosti u drugoj polovini 20. veka. Kako ih vidiš danas i sebe u njima?*

– Kada mi je moj učitelj u santonvačkoj osnovnoj, Stjepan Velin, „tutnuo“ u ruke prvi hrvatski roman od Gjalskoga „Pod starim krovovi“, Šenoino „Zlatarovo zlato“, te Branka Radićevića, Petra Preradovića, Aleksu Šantića, J. Jovanovića Zmaja i druga hrvatskosrpska književna djela, zauvijek sam se zaljubio u sestricu knjigu. Zatim, u nastupanju tako reći pedesetogodišnje kulturno-lingvističke diktature, prokužio sam nekovrsku osakaćenost nacionalnog ponosa, integriteta i svijesnosti u Hrvata. Malo se znalo o našim hrvatskim etničkim skupinama – to su bunjevački, šokački, bošnjački, dalmatinski, racki, podravski, međimurski i gradišćanski Hrvati –, o bogatstvu i kreativnosti hrvatskih govora, književnim tradicijama i kulturnim vrijednostima. Dakako, to je od uzroka asimilacije Hrvata, čemu su poglavito pogodovale – nažalost – i društveno-političke okolnosti kao što je bila nasilna asimilacija 1950-ih godina, migracioni proces sa sela u gradove, nasilna centralizacija škola 1970-ih, povijesno breme bojazni priznavanja samoidentiteta kao i ideološka izoliranost zbog krutog jednostranačkog sistema. Sagledavajući te prilike koje su dominirale 1950-ih i kasnije, mogućnosti narodnih književnih nastojanja bile su veoma šture. Naime, stvaralaštvo posleratne generacije naših književnika – Srba, Hrvata, Slovenca –

pretežno su sačinjavali pjesnički i stihotvorni uradci. Od 1970-ih godina mogućnosti su se donekle promijenile, kada su u nakladništvu udžbeničkog poduzeća u Budimpešti počele izlaziti iz štampe knjige narodnih književnika.

U pogledu matično-domovinskih književnih odnosa, književnici koji predstavljaju autohtone Hrvate u Mađarskoj, za sada se ne možemo pohvaliti naročitim boljitcima, veze su rapsodične, siromašne i nesustavne. Taj odnos se očituje i u pogledu članstva u Društvu hrvatskih književnika u Hrvatskoj (moje je od 1987. godine), inače smo četvorica članovi, što se dakako odnosi i na Savez mađarskih književnika, gdje sam jedini od hrvatskih literata član od 1989. godine. Dakle, slobodno mogu reći da su naši tuzemni hrvatski pisci i pjesnici pa i prevodioci prepućeni sami sebi, ali neosporno neraskidivi u svojoj identitetnoj samosvijesti.

U književnom stvaralaštvu naših starijih pjesnika, koji su krenuli još 1950-ih godina, prvredno se ocrtavala angažiranost prema državi, zemlji u kojoj žive, prema korijenima odakle potiču kao i matičnom narodu kome pripadaju, ali bilo je i novih javljanja u pogledu novih žanrova deskriptivne i ljubavne poezije. Mlađa generacija književnika već nije preokupirana prošlim i sudbonosnim te političkim zbivanjima, njih više zanimaju pitanja opstanka individua i prosperitet, manifestiranje manjinske pripadnosti, ispisane materinske riječi. Dramskoga stvaralaštva jedva ima, dok je prozna djelatnost u oživljavanju, ali još uvijek u zaostatku iza pjesništva. Očito je da danas – poslije pedesetogodišnjeg tereta – u demokratskim uslovima, sami kreiramo svoju budućnost, a naši mladi književnici se oslobađaju starih tradicija, književnost obogaćuju novim formama i sadržajima. Pri stvaranju sopstvenih kulturnih autonomija, sve narodnosti, pa tako i hrvatska, nastoje stvoriti svoje najvažnije ustanove, organizacije, društva i udruženja, među kojima će se – nakon pravnoga registriranja – nalaziti i Društvo hrvatskih književnika u Mađarskoj, koje će, vjerujem, doprinijeti ne samo boljitzku književnoga nam stvaralaštva, već i nakladništva pa i distribucije.

U pogledu dosadašnjih književnih časopisa kao prvog trebam spomenuti „Glas“ (1989) koji je izlazio do godine „razdvajanja“ kao zajednički zbornik Društva hrvatskih, srpskih i slovenačkih književnika u Mađarskoj. Uz podršku novoosnovanog Hrvatskog književnog kruga slijedio je časopis „Riječ“ (1996), a nakon njegova prestanka Hrvatska državna samouprava i Savez Hrvata u Mađarskoj utemeljili su časopis za kulturu i društvena pitanja Hrvata u Mađarskoj „Pogledi“.

Osim časopisa, koji i sami ukazuju na činjenicu da je hrvatska književnost na mađarskim prostorima prirasla, odnosno „prešla u zrelu dob“, nadolaze nove zbirke Timee Horvat „Ako nisi tu“ (1999); Katerine Gu-

brinski-Takač „Dragoljubi i krizanteme“ (2000); Marka Dekića „S bačvanske ravnice“ (1997) i „Mirisi vrbika“ (2001); Stipana Blažetina „Korenje“ (1998) i „Suncu u oči“ (1999); Matije Kovačića „Mrvice mog života“ (1999); Ivana Horvata „Židanski dičaki“ (2001); Đuse Šimare Pužarova „Još uvijek snivam“ (2001); Jolanke Tišler „V zrcalu rodice“ (1990). Pokrenuta je i edicija Hrvatski književnici u Mađarskoj u kojoj su objavljene knjige Ivana Petreša (1999); Miše Jelića (2000) i Ante Evetovića Mirosljuba (2001) kao i studija Stjepana Blažetina ml. „Književnost Hrvata u Mađarskoj od 1918. do danas“ (1998).

*Poezija je umetnost reči. Kaži nam nešto o tvom odnosu prema jeziku.*

– S početka kod pjesama „prvenaca“ pa i kasnije, nisam vodio brigu niti računa na kakvom jeziku ih objelodanjujem. U rodnome Santovu smo „divanili“ ikavicom. Pošto mi je otac Šokac Stipa oženio Srkinju Maru – bio je to u ono vrijeme navodno veliki „grijeh“ – s Tatom smo „divanili“ ikavski, a s Mamom ekavski. Zanimljivo je da me je otac naučio pisanju i čitanju cirilice. Počam od 1953. godine su me u budimpeštanskoj „učiteljskoj“ na trgu Ruža, jugoslavenski profesori – većinom emigranti – „asimilirali“ u tzv. „jugoslavenski“ jezik. Sve je to doprinijelo da u početku pišem ekavštinom, a tek kasnije se opredijelim za ijekavštinu, kojoj sam do dan-danas ostao vjeran. I pored toga što je 1990. između Srba, Slovenaca i Hrvata došlo do razlaza, odnosno osamostaljenja republika u bivšoj Jugoslaviji, moje rođe pa i prijatelji s jedne i druge strane granice, bili oni kakve vjere, svjetonazora i narodnosti – i radi njihovih korijena – nikada ih nisam i ne smijem zatajiti. Svi će oni za mene ostati šokački i srpski rođaci, prijatelji sa kojima će moje komuniciranje trajati sve dok me bude bilo. Posebice mi je drago i milo bilo kada su mi se neke pjesme i članci objavili u Srpskim narodnim novinama ili Srpskom kalendaru, što je i na mjestu, jer ne vidim u tome nikakvih krivih oliti suprotnih opredijeljenja ili nakan, već hvalevrijednost šovanja književnoga djela. Baš kako kažem i u svojoj pjesmi posvećenoj dragome prijatelju Tihomiru Vujičiću: „Ta mi smo se već od davnina znali...“ I znamo se i danas hvala Bogu, jer smo zajedno stasali uz pjesme, tambure i kola te zgrade i nezgode, doživljaje koje – nadajmo se – nikakva „nevremena“ neće uzmoći poremetiti niti izbrisati iz zajedničkih nam pamćenja i sjećanja.

*Osim domaćih, upoznao si mnoge književnike iz matice.*

– Tijekom svoga „šalabazanja“ po životnoj mi stazi, imao sam prilike i povoda za mnoga poznanstva i prijateljstva počam od običnog seoskoga čovjeka, ta poput one narodnjačke „Ja sam momče sa sela, narav mi je vese-



Crtež Milana Đurića

la“, pa sve do visokih državnih dužnosnika. Ali uvijek sam se dobro osjećao i počašćivan bio u društvu književnika, bilo to u Zagrebu ili Beogradu, pri „Goranovom proljeću“ u Lukovdolu ili na „Beogradskim razgovorima“ ili drugim prigodama s Desankom Maksimović, Vesnom Parun, Dobrišom Česarićem, Dragutinom Tadijanovićem, Jure Kaštelanom, Gustavom Krklecom, Anđelkom Fabrijem, Lazom Merkovićem i drugima.

Kao jedan od osnivača Hrvatskog umjetničkog ansambla „Luč“ koji je ovih dana slavio svoju 45. obljetnicu postojanja, proputovao sam svijetom i upoznao mnoge ljude razne nacionalnosti i čudi diljem Europe, pa čak i u afričkoj Tunesiji. Kao novinar sudjelovao sam na usavršavanjima naših učitelja i nastavnika u Crikvenici i drugim primorskim gradovima na Jadranu stičući i pjesničkog nadahnuća, opjevao sam velebnije krajeve bivše Jugoslavije i današnje samostalne Republike Hrvatske.

*Kako vidiš sopstveno pesništvo, sada, naknadno, u dosadašnjoj celini?*

– Tako vidim da je moj dosadašnji stvaralački opus – zahvaljujući mome učitelju Stjepanu Velinu i štovanome, našem zajedničkom prijatelju, pjesniku i povijesničaru književnosti, upokojenom Stojanu Vujičiću – unatoč početnih „batrganja“ i nedovoljnih snalažljivosti, tijekom prohujalih pet desetljeća, ipak urodio priželjkivanom i skromnom plodnošću objavljenih mi samostalnih zbirki te prisutnostima u brojnim antologijskim i drugim tiskovnim izdanjima kako na svome materinskom jeziku tako i u prijevodima na mađarski, slovački i rumunjski pa čak i na esperanto. Naime, kada sam svojevremeno Stojanu, uredniku moje prve zbirke „Duga nad zavičajem“, za koju je on govorio da je to moja tuga nad zavičajem, predao pregršt mojih „piskaranja“, on mi je rekao slijedeće: „Markus – tako me je zvao od milja – nemojmo se istrčavati pred rudu. Ja ću sačiniti jedan odgovarajući izbor tvojih stihova. Ostale pjesme ću ti vratiti. Nemoj zaboraviti da će se od toga pozamašno-straničnoga materijala još moći izroditi po koje daljnje izdanje.“ Imao je čovjek pravo. Sada zbrinjavam svoju po redu šestu samostalnu zbirku pjesama i prijevoda, vjerujući da će poput ostalih, još za dobra mi „časa“ obitka, stići u ruke mojih vjernih čitatelja.

Razgovarao Petar Milošević